

Діячі освіти, культури і науки на Поділлі

УДК 001:929-057.17 П.ТРОНЬКО(477)

В.С.Прокопчук

Академік НАН України Петро Тимофійович Тронько: погляд зблизька (з щоденникових записів)

Я вперше почув це прізвище наприкінці 60-х років минулого століття, коли йшла до завершення робота над історією міст і сіл Української РСР, набирала обертів пам'яткоохоронна діяльність. І в першому, і в другому випадку вона пов'язувалася з іменем Петра Тимофійовича Тронька, голови Головної редколегії багатотомної історії населених пунктів, та голови створеного 1966 року Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. 1969 року, після демобілізації з армійської служби, у Макові, де з 11 січня почав працювати вчителем історії середньої школи, директор – історик Сохатюк Івана Іванович залучив мене до збору архівних матеріалів, написання нарису історії села Маків Дунаєвського району Хмельницької області. Тут знову зазвучало це прізвище: Петро Тимофійович приїжджав в область, давав настанови авторам нарисів і довідок, ставив високі вимоги до їх наукового та змістового рівня.

Вперше побачив його в тому ж Макові, але вже з іншої нагоди. Він приїхав у район із заступником голови облвиконкому А.А.Городецькою, і я, вже районний працівник, супроводжував їх до Макова, де у відбудованій сільській церкві була розгорнута виставка художніх полотен. Картин явно не вистачало, і Петро Тимофійович пообіцяв долучити до справи Спілку художників. Схвалив факт відбудови пам'ятки сакральної архітектури, достойне її використання.

А потім, 27 березня 1990 року був перший установчий краєзнавчий з'їзд, де я, як делегат, голосував за відновлення Спілки краєзнавців і обрання академіка П.Т.Тронька її головою. Була й V всеукраїнська конференція з історичного краєзнавства в Кам'янці-Подільському, де головував Петро Тимофійович і я також брав участь.

З квітня 1992 року почалися наші активні контакти. Він взяв участь і виступив з доповіддю на першій дунаєвській краєзнавчій конференції про Поділля у Визвольній війні українського народу 1648–1654 рр., в установчій краєзнавчій конференції Дунаєвської районної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, вручив 55 членських квитків за своїм підписом дунаївчанам –

членам ВСК, запропонував мою кандидатуру на голову районного осередку, підкресливши, що наша районна організація створена другою в Україні.

Характер і плідність цих контактів засвідчує хроніка, яку час од часу заносив до свого щоденника:

27 березня 1990 року • Історичний день – у музеї В.І.Леніна в м.Києві відбувся установчий з’їзд, на якому проголошено відновлення краєзнавчої спілки. Ми – делегати з Хмельниччини (І.І.Винокур, Е.Р.Лалетін, С.П.Пилявський, В.С.Прокопчук, А.В.Сваричевський) проголосували за її нову назву – Всеукраїнська спілка краєзнавців, за правління із 69 осіб, куди від краєзнавців Хмельницької області ввійшов професор І.І.Винокур, голову Спілки академіка П.Т.Тронька. Прослухали його заголовну доповідь, вперше дізнався про Всеукраїнську краєзнавчу конференцію, яка в травні 1925 р. створила Український комітет краєзнавства, про репресований орган комітету – журнал “Краєзнавство”. Доповідач визначив чергові завдання. Одне із них – відтворити історію колишніх неперспективних сіл. Цікаві пропозиції у виступах внесли вінничанин А.Я.Зінченко, Р.Д.Лях із Донецька, М.Є.Іщенко з Канева, Л.Л.Макаренко – директор Державної історичної бібліотеки України, С.З.Заремба. Останній пропонував відновити журнал “Краєзнавство”, створити музей жертвам сталінізму.

29 жовтня 1991 року • У Кам’янці-Подільському, в Будинку культури, проходила V всеукраїнська науково-краєзнавча конференція. Відкрив і вів її голова Всеукраїнської спілки краєзнавців академік П.Т.Тронько. Сталася якась аварія – у цей день місто не опалювалося, у холодному залі всидіти було не можливо. Помер провідний краєзнавець Хмельниччини С.К.Гуменюк, конференція висловила співчуття сім’ї і направила на похорони делегацію на чолі з І.І.Винокуром.

У доповіді голова ВСК закликав дослідити козацькі місця, тему голодомору, історію сіл, що зникли з карти України. Я підготував доповідь “Народознавство в закладах освіти Дунаєвщини”, яка ввійшла до збірника тез і доповідей конференції. Але не виступав, бо на прохання Г.С.Косян з Києва повіз її в с.Тинну.

18 квітня 1992 року, середа • По телефону уточнив у П.Т.Тронька, хто з Києва їде в Дунаївці на наукову конференцію “Поділля в роки Визвольної війни українського народу 1648–1654 рр.”.

22 квітня 1992 року, о 6-ій ранку • Зустріли на залізничній станції П.Т.Тронька, Ф.П.Шевченка, Г.С.Косян, А.А.Ситника, влаштували в готелі військового містечка, напоїли чаєм, залишили трохи відпочити з дороги ... Об 11-ій зустрілись у райВО, потім – бесіда з головою райдержадміністрації. Відвідали районну бібліотеку, районний музей. Того ж дня побували в моїй рідній Михайлівці, у Слобідці Рахнівській. У Макові киян прийняв В.В.Стеньгач, голова орденна Леніна колгоспу “Україна”, Герой Соціалістичної Праці. Відвідали середню школу.

Вечеряли у нас вдома. Галина Сергіївна Косян зробила запис у сімейному альбомі: “Дорогі Вікторе Степановичу, Тамаро Костянтинівно! Низький вам

уклін за вашу подвижницьку роботу з розвитку краєзнавства, виховання молодого покоління на традиціях національної культури. Роботи Віктора Степановича воістину послужать справі розбудови нашої незалежної суверенної соборної України. Сподіваємось, що в недалекому майбутньому Віктор Степанович отримає науковий ступінь кандидата історичних наук. Щастя, любові і злагоди у Вашій сім'ї!" Підписи поставили П.Т.Тронько, Ф.П.Шевченко, Т.С.Косян, А.А.Ситник.

23 квітня 1992 року, четвер • Петро Тимофійович запропонував тему кандидатської дисертації "Поділля в історико-краєзнавчих дослідженнях". Крім 35 членських квитків, оформлених в Києві, підписав ще 20.

З Кам'янець-Подільського під'їхали учасники конференції А.О.Копилов, І.І.Винокур, В.С.Степанков, М.Б.Петров, з Хмельницького – А.А.Городецька, В.І.Войтенко, Г.І.Степанець, А.В.Сваричевський та інші.

О 10-й годині конференцію відкрив голова РДА В.П.Вергела, виступили заступник голови облвиконкому А.А.Городецька, ректор Кам'янець-Подільського педінституту А.О.Копилов, В.С.Степанков, П.Т.Тронько, Ф.П.Шевченко та інші. Я підсумував роботу, вніс пропозицію обрати дунаївчанина члена-кореспондента НАН України, доктора історичних наук, професора Федора Павловича Шевченка Почесним громадянином Дунаївців.

О 13-ій відбулася установа конференція і була створена районна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців, виступив голова Спілки академік П.Т.Тронько, вручив членські квитки зі своїм підписом першим 55 дунаївчанам – членам Спілки, дав настанови.

Вечері провів гостей до поїзда на Ст.Дунаївці.

Червень 1992 року • П.Т.Тронько викликав мене з опублікованими працями до Києва. Я привіз 6 окремих видань, більше 20 статей, а ще – 10 примірників книги "Репресоване краєзнавство", видрукуваної в Кам'янці-Подільському. Петро Тимофійович з гордістю показував її усім, стверджуючи українську першість у розкритті теми репресованих краєзнавців.

Побували у вченого секретаря Інституту історії України НАН України, той висловив сумнів у можливості мого захисту за опублікованими працями. Аргумент Петра Тимофійовича про нещодавній захист у такий спосіб Д.В.Табачника на нього не вплинув. Погодилися, що своє слово має сказати директор Інституту історії України, академік НАН України Ю.Ю.Кондуфор.

На другий день побував на консультації в доктора історичних наук, професора А.В.Санцевича. Той зробив висновок: треба готувати дисертацію, запропонував доповнити тему хронологічними рамками "Поділля в історико-краєзнавчих дослідженнях 50-х – 90-х років".

• Ю.Ю.Кондуфор, вислухавши Петра Тимофійовича, порадив братись за дисертацію.

2 липня 1992 року • П.Т.Тронько повідомив, що вчена рада Інституту історії України НАН України затвердила запропоновану тему, а його – керівником. Дав перші настанови.

18 грудня 1992 року • Брав участь у першому офіційному засіданні редколегії відродженого журналу “Краєзнавство”, до якої ввійшов з першого числа. Вів засідання голова редколегії академік П.Т.Тронецько, думками ділились редактор Г.Г.Гайовий, А.А.Ситник, Л.О.Тімічев, А.П.Непокупний. Обговорювалася концепція видання та невідкладні проблеми – фінансування, передплатники, випуск першого числа, матеріали до якого вже були зібрані. Редактор Григорій Гайовий бачив журнал науково-популярним – з гумором, кросвордами, загадками і т.п., розрахованим на масового читача. Ми з Анатолієм Павловичем Непокупним відстоювали науковий статус видання. Оскільки редактор надто емоційно захищав своє бачення журналу, я у виступі наголосив: “Багато, звичайно, залежить від особи редактора, який має прийняти концепцію як кодекс, як норму діяльності й докласти журналістського хисту щодо форми подачі матеріалів. Але в редколегії мають бути фахівці, які визначатимуть ступінь цінності і наукової новизни матеріалів”. Підсумував дискусію і розставив акценти голова редколегії Петро Тимофійович Тронецько: журнал має бути науковим виданням.

2 січня 1993 року • Завіз до Кам’янець-Подільського свій нагородний лист, віддав ректору педінституту А.О.Копилову. 3 січня І.І.Винокур мав відвезти 3 комплекти нагородних листів – на себе, Анатолія Олексійовича і мене – П.Т.Тронецько.

25 червня 1993 року • Розглянув моє дисертаційне на засіданні відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України після моєї доповіді виступили Ф.П.Шевченко, Є.М.Скляренко, Ю.З.Данилюк, порадили скоротити вступ, перший параграф, історію подільського краєзнавства довести до наших днів. Підсумував обговорення Петро Тимофійович, визначив термін доопрацювання з урахуванням висловлених пропозицій.

20 липня 1993 року • Розшукав П.Т.Тронецька, який просив зателефонувати йому, у Ю.З.Данилюка на дні народження. Петро Тимофійович повідомив, що Указом Президента України Л.М.Кравчука мені та А.О.Копилову присуджено звання “Заслужений працівник народної освіти України”, просив передати цю інформацію Анатолію Олексійовичу. Гарний подарунок до мого 49-річчя, яке відзначав цього дня.

22 липня 1993 року • “Подільські вісті” опублікували Указ Президента України: “За значний особистий внесок у розвиток краєзнавчого руху, збереження національної історико-культурної спадщини присвоїти почесні звання “Заслужений працівник народної освіти України” Копилову Анатолію Олексійовичу – ректорові Кам’янець-Подільського державного педагогічного інституту, професору, Хмельницька область, Прокопчуку Віктору Степановичу – завідуючому відділом народної освіти Дунаєвської районної державної адміністрації, голові районної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, Хмельницька область.

Президент України Л. Кравчук
м.Київ 15 липня 1993 року”.

Вересень 1993 року • 37 по 25 вересня відпочивали з дружиною в санаторії “Хмільник” Міністерства оборони, де свого часу головним лікарем працював Дмитро Тимофійович Тронько. Напередодні в телефонній розмові Петро Тимофійович звернув увагу, що санаторний парк посадив брат, що там є знак на його честь, що й сам немало допоміг, аби санаторій забезпечити сучасною медичною апаратурою.

23 листопада 1993 року • На засіданні відділу регіональних проблем історії України мою кандидатську дисертацію схвалили до захисту.

16-18 грудня 1993 року • Був у Києві, брав участь у Міжнародному форумі юних краєзнавців “До берегів відродження”, який проходив на базі Державного еколого-натуралістичного центру. Учасників форуму вітав голова ВСК П.Т.Тронько, виступав і я. По закінченні мого виступу Петро Тимофійович повідомив присутніх, що я завершив дисертацію, закликав побажати мені успішного захисту.

Цього дня забрав мене додому. Вели розмову, у т.ч. про перевибори – Ю.Ю.Кондуфор наступного дня передавав керівництво Інститутом історії України В.А.Смолюю. Ночував я в робочому кабінеті академіка в оточенні його бібліотечних книг та архівних папок. Дав познайомитись з томиком творів Т.Г.Шевченка за 1876 р. з не дуже гарними відгуками Тургенєва і Полонського про Тараса Григоровича.

Наступного дня з Є.М.Скляренком оформився в архів СБУ, де протягом кількох днів опрацював кримінальні слідчі справи подолян В.П.Затонського, учасників харківського 1930 року процесу в справі “Спілки визволення України” Г.Голоскевича, Й.Карповича, М.Коривинюка, М.Любинського, В.Підгаєцького, Н.Токаревської, К.Туркала.

28 січня 1994 року • На засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії України НАН України після захисту докторської дисертації Б.А.Кругляком за інформацією В.О.Горбика до захисту прийняли і мою кандидатську дисертацію.

22-24 березня 1994 року • Був у Києві, завіз 10 примірників автореферата у відділ регіональних проблем історії України Інституту історії України НАН України.

27 травня 1994 року • Відбувся захист дисертації на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії України. У кабінеті академіка П.Т.Тронька обговорили питання видання моєї монографії, схвалив назву “Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність”, обіцяв дати вступне слово до монографії.

Першим захищався А.Є.Заєць – викладач Львівського поліграфічного інституту, тема “Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII ст.”.

На моєму захисті групу підтримки склали дружина Т.К.Прокопчук, В.М.Цвілій – ветеран війни з Борисполя, визволитель Дунаєвеччини, Н.І.Шинкарук з Міністерства освіти України, В.О.Савчук, В.В.Женченко, Г.С.Косян та А.А.Ситник. Виступив і Петро Тимофійович, як науковий керівник. А потім

переживав дуже. І, коли його обличчя посвітлішало, я зрозумів, що все йде нормально. Присутні 14 членів спеціалізованої вченої ради проголосували “за”.

Побували у Петра Тимофійовича і Валентини Іванівни, обмінялись дарунками.

– А тепер вибирайте час, приїжджайте, щоб спокійно подивитись Київ, – запросив на прощання Петро Тимофійович.

12 липня 1994 року • У Маківському санаторії “Україна” відзначили 79-річчя П.Т.Тронька. Були з Дунаївців ми з дружиною, Л.С.Омелянчук, директор Маківської СШ І.П.Паштепа з дружиною, з Кам’янка-Подільського – ректор А.О.Копилов, докторант Петра Тимофійовича Л.В.Баженов, В.О.Савчук.

20 липня 1994 року • Петро Тимофійович з Валентиною Іванівною відпочивали в маківському санаторії “Україна” і взяли участь у відзначенні мого 50-річчя, яке проводилось у читальному залі Дунаєвської районної бібліотеки. Петро Тимофійович привітав від правління ВСК, вручив посвідчення “Почесного члена Всеукраїнської спілки краєзнавців”.

18 листопада 1994 року • У кабінеті Петра Тимофійовича Тронька з його ж рук у присутності Є.М.Скляренка, Ю.А.Пінчука, Ю.З.Данилюка, Т.В.Главак, А.А.Ситника отримав диплом кандидата історичних наук. Підійшов із сесії Верховної Ради України Б.І.Олійник, привітав, запропонував негайно братись за докторську дисертацію. Цього дня побував на презентації полотен Марії Приймаченко.

25-29 червня 1995 року • На облдержадміністрацію надійшов лист за підписом заступника Прем’єр-міністра І.Ф.Кураса відрядити мене до Харкова на ювілейний з нагоди 70-річчя Українського комітету краєзнавства пленум Всеукраїнської спілки краєзнавців.

27 червня в санаторії-профілакторії “Політ” авіазаводу поселився в одній кімнаті з Є.М.Скляренком та А.Н.Стежаром, директором Дніпропетровського обласного краєзнавчого музею. Приїхав голова ВСК П.Т.Тронько. Цього ж дня брав участь у відкритті в бібліотеці ім. В.Г.Короленка українсько-канадської бібліотеки і в прес-конференції, яку проводив академік П.Т.Тронько. Він розповів історію виникнення УКК, повідомив, які заходи відбудуться з нагоди ювілею.

28 червня зранку учасники пленуму брали участь у відкритті пам’ятника на могилі М.Хвильового. О 10-ій у педінституті відбувся урочистий пленум, де заступник голови Харківської облдержадміністрації В.Ф.Мещеряков оголосив привітання Президента України Л.Д.Кучми. Виголосив доповідь П.Т.Тронько, пройшло її обговорення. До складу правління Спілки ввели голову Харківської обласної організації ВСК І.Ю.Саратова, доцента С.І.Посохова, заввідділом бібліотеки ім. В.Г.Короленка В.О.Ярмошик, Т.І.Максим’юка з Одеси, В.І.Романька із Слов’янська. Чимало краєзнавців з нагоди ювілею отримали нагороди. Цього дня відбулася наукова конференція, де я зробив повідомлення про краєзнавчу діяльність професора І.І.Винокура. Її учасники відвідали Музей народного мистецтва Слобожанщини та Художній музей.

29 червня побували в с.Пархомівка Краснокутського району, де учитель Луньов Опанас Федорович у конторі цукрового заводу організував прекрасний художній музей.

В автобусі під оплески колег вручив Петру Тимофійовичу диплом лауреата премії імені Мелетія Смотрицького, встановленої Дунаєвцьким райвідділом освіти Хмельницької області, цим відмітивши його внесок у виховання педагогів і школярів району, з якими він неодноразово зустрічався.

Мав тривалу розмову з Петром Тимофійовичем, подарував йому з нагоди 80-річчя, що наближалось, художньо оформлене дерев'яне яйце з його портретом. Він чекав на відзнаку Президента, матеріали за підписом О.Гончара та Б.Олійника в республіканських газетах. Спонукав братись за докторську дисертацію. А я думаю, як в умовах району, перебуваючи на практичній роботі, у кризовий, у пік безгрошів'я час братися за таку відповідальну наукову працю.

Серпень 1995 року • Вийшла друком моя монографія “Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність”, яку вступним словом поблагословив науковий редактор академік П.Т.Тронько.

3 вересня 1995 року • Член Спілки письменників України Роман Боллох із с.Зеленче Дунаєвцького району Хмельницької області приніс мені вітального вірша на честь 80-річчя П.Т.Тронька:

Подільська земле з-над Дніпра і Буга,
Від Горині, з-понад Случа й Збруча,
Стрічай свого дослідника і друга
Добра та знань і правди сівача.

Дарма, що восьмий промайнув десяток,
Він і тепер в невтомному труді,
Бо стільки нерозгаданих загадок,
Бо творчі люди завше молоді.

Не звабили звання, посади, премії,
Лиш чесна праця, мислі й серця рух
Привели до вершини Академії
Вас, Патріоте вселюдських наук.

Хай знають навіть діти і онуки,
Що недарма отам Тронько сидить
На троні вітчизняної науки –
За рідний край турбується щомить!

Ми Вам ще стільки зичим світлих весен,
Здоров'я, щастя, радощів земних,
Здобутків у науці причудесних,
У пошуках – невтомних вороних.

В скарбниці правіків відкрити людям двері,
Вказати юні шлях у майбуття..!
У творчості нема пенсіонерів –
Вона нетлінна, вічна, як життя!

5 листопада 1995 року • Повернувся з похорону члена-кореспондента НАН України, вихідця з Дунаївців Федора Павловича Шевченка, виступав біля труни в конференц-залі. Слово про друга мовив академік П.Т.Тронько. У ідальні, на першому поверсі приміщення, де працював Ф.П.Шевченко, пом'янули його за одним столом з С.З.Зарембою, дунаєвським міським головою С.Б.Небельським та директором Маківської середньої школи І.П.Паштепою.

2 грудня 1995 року • Розмовляв з Петром Тимофійовичем по телефону. Помер його давній друг професор Дмитро Шлапак. Жалівся, що друзі сплять осіннім листям, обскубуючи і його оптимізм. Документи на затвердження теми докторської дисертації ще не пішли до вченої ради, бо не переговорив з директором Інституту історії України НАН України академіком В.А.Смолієм.

9 січня 1996 року • Зателефонував П.Т.Тронько і повідомив, що вчена рада Інституту затвердила тему моєї докторської дисертації “Краєзнавство Правобережної України 20–90-х років ХХ ст.: проблеми становлення, розвитку”.

9 травня 1996 року • Привітав Петра Тимофійовича з черговою річницею Перемоги. Він поділився, що брав участь у покладанні квітів до Меморіалу Слави разом з керівниками держави Л.Д.Кучмою, О.О.Морозом, Є.К.Марчуком.

5 листопада 1996 року • П.Т.Тронько і Ю.З.Данилюк приїхали до Кам'яця-Подільського, побували в міській раді, педінституті. У готельному номері Будинку відпочинку “Кооператор” ми розмовляли про труднощі функціонування Всеукраїнської спілки краєзнавців, підготовку II з'їзду ВСК.

Наступного дня перед від'їздом до Києва Петро Тимофійович і Юрій Зіновійович гостювали в нас у Дунаївцях.

– Концентруйтеся на підготовці докторської, – наставляв Петро Тимофійович.

25 грудня 1996 року • Взяв участь у роботі II з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців, від імені мандатної комісії зробив доповідь, повідомив, що із 125 обраних делегатів на з'їзд прибуло 120, у тому числі 85-річний Валентин Полікарпович Замковий з Артемівська Донецької області. Серцевиною з'їзду була звітна доповідь голови ВСК П.Т.Тронька. Він наполегливо ставив завдання працювати над історією міст і сіл у новій редакції, що знайшло відображення і в постанові з'їзду. До правління ВСК від Хмельниччини обрані І.І.Винокур, В.І.Войтенко, В.С.Прокопчук, В.О.Савчук.

13 березня 1997 року • Працював у Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України. О 15-ій “Волгою” під'їхали Петро Тимофійович і Віктор Васильович Женченко, і ми поїхали на дачу до Петра Тимофійовича.

– Поки я підготую яєчно, Валентина Іванівна залишила кусень сала і десяток яєць, Ви, Вікторе Степановичу, як і обіцяли колись, підріжте куци каліни, – запропонував господар.

Цю роботу я люблю, та й звична вона, тому за півгодини привів калиновий гай Петра Тимофійовича в належний порядок. Він обдивився, усміхнувся – сподобалося: “Ви би взяли собі в Дунаївці кущик – два, мали б пам'ятку...”

Перекусивши, гуляли територією. Проходили біля кільковерхового гуртожитку.

– А тут, до речі, живе ваш колишній перший секретар Хмельницького обкому партії Бубновський, старенький вже.

Ми ходили і слухали спогади Петра Тимофійовича, достойні лягти на сторінки хрестоматії з історії України ХХ ст.

Куди б мені втекти хоч на 3 місяці? Я б написав щонайменше томик спогадів, – міркував вслух.

– У Дунаївці, Петре Тимофійовичу, у Дунаївці. Там Вас ніхто не знайде, – запропонував я.

Ми слухали один сюжет за другим. З уст Петра Тимофійовича не сходила тема репресій – добре в'їлося і в пам'ять, і в душу...

– Каганович Л.М. був страшною людиною, жорстокою. Пронизує тебе своїми темними очима і раптом:

– Ти чого так дивишся на Лазара Мойсейовича? Не любиш! Хочеш вбити?..

– Та ні, що ви, я ...

І коліна затрусались, голос пропав, що йому відправити тебе на той світ – один порух руки, один телефонний дзвінок.

– У мене було три зустрічі з Л.М.Кагановичем і кожна залишила страшний осадок.

А потім продовжив:

– Часи були страшні. У нас у Лебедині, де я працював секретарем райкому комсомолу, був герой громадянської війни Фролов Харитон Мусійович. Мав орден Червоного Прапора, заслужити який було важче, ніж зірку Героя. Командував партизанською бригадою. Денікінці знищили його сім'ю. “Де твій батько?” – запитав денікінський офіцер малого. А той щиро по дитячому: “Деніківців б'є...” Ударом шаблі білогвардієць забрав життя дитини, а за ним і матері. Батька ж згноїли царські тюремники. І ось такого відданого сина народу вмиє зробили його “ворогом”.

Якогось з допитів не витримав, жбурнув у слідчого стільцем, відібрав наган і кілька днів сидів, забарикадувавшись. Взяли голодом і безсонням. Щось відбили. Через рік випустили, скоро й помер. Ми йому погруддя встановили в Лебедині.

Гірко було слухати такі історії. В.В.Женченко запитав: “А чи не можна було когось захистити?”

– Ви що, заgrimів би негайно, як пособник. Перший секретар принижувався перед енкаведистом. Мене ледь не мобілізували на цю “службу” – захистив перший секретар райкому партії, бо був я в резерві на першого секретаря райкому комсомолу.

А ще була історія про сільську дівчину, яка вступала до Київського мед-інституту і замість твору про письменника описала своє гірке життя, без батька, у нужді. Ректор поділився зі мною, і ми ризикнули її підтримати. Дівчина

успішно закінчила інститут, мабуть, стала гарною лікаркою, так і не знаючи, від кого тоді залежала її доля...

20 березня 1997 року • Були з Петром Тимофійовичем у “Тронецькі” – Музеї народної архітектури і побуту. Зустріли його, як рідного: співробітники віталися навперебій, розпитували, радились. Невідступно супроводжував директор Микола Степанович Ходаківський. Петро Тимофійович розповідав, як творився музей. Будувалось все те під егідою Українського товариства охорони пам’яток історії і культури.

– Що ти там, Петре, звониш до Києва всіляку “рухлядь”, – якимось досить серйозно “пожартував” перший секретар ЦК КПУ В.В.Щербицький.

– Ви мені за ту “рухлядь” ще колись спасибі скажете, – таким же жартом закінчив пояснення Петро Тимофійович.

1972 року відкрили першу чергу. На оглядини прибуло всім складом політбюро ЦК КПУ. Наприкінці огляду Володимир Васильович подякував і запропонував: “Давай, Петре Тимофійовичу, зробимо й сучасне село!”

Кожна область згодом монтувала свої будинки за проектом і під наглядом київських спеціалістів.

Вечеряли в дерев’яній хаті, на другому поверсі: салат, квасоля, галушки, вареники з капустою – усе своє. Петро Тимофійович розповів, як починалося повоєнне життя в Києві та області. В’їхав до столиці четвертою машиною в колоні Г.К.Жукова і М.С.Хрущова.

– На Хрещатику люди кинулись до них – сльози радощів, поцілунки.

Під’їхали до пам’ятника Т.Г.Шевченку. Ще з 5 листопада горів університет, запалений фашистами. Микита Сергійович потряс кулаком, кинув кілька міцних слів на адресу нацистів. А взагалі, за весь час моєї роботи можу назвати двох справжніх лідерів, це – М.С.Хрущов і В.В.Щербицький.

– А П.Ю.Шелест? – запитав я.

– Я колись напишу про це...

Пішла розмова й про пам’яткоохоронні, краєзнавчі справи.

– Вважаю, Вікторе Степановичу, найголовніших три мої справи: на першому місці – двадцятишеститомна історія міст і сіл, друге – Музей народної архітектури і побуту, третє – меморіальний комплекс на Хортиці.

– А Сквородинівка?

– Це теж моя справа. А скільки їх було? І пам’ятник Т.Г.Шевченку в Москві. А ще недавно з Борисом Іллічем Олійником Канівську гору відстояли від каскаду промислових об’єктів. А ще б хотів побачити в Києві відновленим хоч Михайлівський собор...

На під’їзді до Києва Петро Тимофійович знову нагадав мені про навчальний посібник з краєзнавства.

– Візьміться за це, хто краще зробить, ви ж освітянин і краєзнавець!

– Я розумію, Петре Тимофійовичу, але ж вже працюю над Вашим завданням – докторською дисертацією.

– Та воно ж одне другому не завадить...

Вдома, на Грушевського, 34-а, подивились останні вісті. Б.М.Сльцин летів у Фінляндію на зустріч з президентом США Б.Клінтоном, біля трапу літака кинув кілька застережень на адресу США.

Петро Тимофійович провів до зупинки 20-го тролейбуса. Поділівся:

– Скоро минає 60 років з часу мого вступу до лав партії. Ця партія дала мені все, і я її не зраджу...

Під'їхав тролейбус.

– Зателефонуйте в неділю ввечері. А в понеділок о 10-ій чекаю в кабінеті, – кинув на прощання.

14 серпня 1997 року • З дружиною поїхали до Макова в санаторій “Україна”, де відпочивали Петро Тимофійович з Валентиною Іванівною. З Кам’янка-Подільського під’їхали В.О.Савчук, М.І.Каньоса, Й.І.Жезицький, з Макова О.В.Сорокатиюк та І.П.Паштепа. Разом й обідали. Дізнався, що моя стаття “Поділля в житті і науково-краєзнавчій діяльності академіка П.Т.Тронька” в журналі “Краєзнавство” не буде надрукована.

– Нескромно якось, – ніби вибачаючись, мовив Петро Тимофійович.

Через 3 дні провели Петра Тимофійовича і Валентину Іванівну до Кам’янецького поїзда. На ранок прозвучав традиційний дзвінок: “Дібрались благополучно, дякуємо”.

6 листопада 1997 року • Двічі по телефону розмовляв з П.Т.Троньком, вітав його з 80-річчям Жовтневих подій. Згадував багато, давав оцінки, закликав розважливо дивитись на минуле й сьогоднішня.

19-20 листопада 1997 року • У Дунаївцях, можна сказати, відбувся День краєзнавця. Насамперед, за представництвом: з Києва прибули академік П.Т.Тронько, доктор історичних наук, професор Ю.А.Пінчук, зав. відділом Інституту історії України НАН України, з Кам’янка-Подільського – професори І.І.Винокур, О.М.Завальнюк, Л.В.Баженов, доценти – А.Г.Філінюк, О.Т.Щур, А.Ф.Суровий, П.С.Ткачук, Т.І.Колотило, А.П.Гавришук, з Хмельницького – В.Є.Берека, заст. начальника управління освіти облдержадміністрації, М.С.Шкварелюк – директор обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, його колеги В.П.Малиновський, С.В.Шевчук, професор О.П.Григоренко, доцент Ю.В.Телячий, були й представники обласних центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді з усієї України. Та й за змістом роботи. У Дунаївцях відбулася науково-краєзнавча конференція “Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій”, відкриття у Дунаєвській ЗОШ І-ІІІ ст. №2 музейної кімнати та меморіальної дошки на честь її колишнього випускника члена-кореспондента НАН України Ф.П.Шевченка, де виступав П.Т.Тронько, оголосив письмове вітання віце-прем’єра і директора Інституту історії України НАН України В.А.Смоля, у Смотричі – знайомство з музеєм М.Смотрицького та круглий стіл “Смотрицькі біля витоків української ідеї”.

Петро Тимофійович і Юрій Анатолійович ночували у нас вдома. Повідомив, що з Президентом України Л.Д.Кучмою, радником з питань історико-культурної спадщини якого був, домовився про підготовку указів з питань

підтримки краєзнавчого руху й видання історії міст і сіл України в новій редакції, що його обрали членом міськкому КП України.

Чергове перебування в Дунаївцях голови Всеукраїнської спілки краєзнавців України перетворилося в огляд краєзнавчих сил усієї Хмельниччини.

7 грудня 1997 року, неділя • Приїхав до Києва – зустрів В.В.Женченко. О 17-й поїхали до Петра Тимофійовича. Він якраз повернувся з дачі. Випили по чашці кави. Петро Тимофійович похвалився тільки що пошитим мундиром з орденами, медалями і майорськими погонами. Попросили одягнути, зробили кілька знімків.

Поспішали в театр Івана Франка, де, як члени президії Українського фонду культури, мали брати участь у підведенні підсумків конкурсу “Перлини сезону”.

2 серпня 1998 року • У Маківський санаторій “Україна” знову приїхали Петро Тимофійович і Валентина Іванівна.

– Буду готувати тут доповідь на конференцію в Канаді, куди збираємось летіти з Б.Олійником і В.Бровченком. Доповідь маю відіслати до Канади спочатку факсом, – поділився планами Петро Тимофійович.

У неділю забрав гостей в Дунаївці. Підїхав з Кам’яця-Подільського професор І.І.Винокур. Обідали. Спілкувались.

6 серпня 1998 року • Голова Всеукраїнської спілки краєзнавців П.Т.Тронько вручив Дунаєвській централізованій бібліотечній системі Хмельницької області диплом і знак лауреата премії ім. Дмитра Яворницького за значний внесок у бібліотечне краєзнавство.

15 лютого 1999 року, понеділок • По дорозі до Центрального державного архіву громадських об’єднань прилучився до процедури відкриття щойно побудованого навпроти Києво-Печерської лаври пам’ятника воїнам-афганцям. Президент України Л.Д.Кучма, Міністр оборони генерал армії О.Кузьмук, митрополит Володимир, міський голова О.Омельченко, В.Смолій, Г.Удовенко, П.Симоненко – діючі особи урочистостей. Поклонився і я пам’яті убієнних, знайшов на плитах імена загиблих в Афганістані дунаївчан Юрія Богуцького, Віктора Дубицького, Михайла Кузя.

О 14-й зустрівся в УФК з Борисом Іллічем Олійником та Петром Тимофійовичем.

19-20 лютого 1999 року • Петро Тимофійович грипує, температура – 38⁰. Переговорили кілька разів по телефону. Цікавився, як працюється в архіві СБУ, чи дали замовлені справи. Сказав не провідувати, аби не схопити грипа.

22 лютого 1999 року • Напередодні Дня захисників Вітчизни, побував на Грушевського, 34-а, кв.57, привітав Петра Тимофійовича з нашим чоловічим головним святом, а Валентину Іванівну – з 81-річчям від дня народження. Вечеряли.

Дивились по телевізору, як заарештували в нью-йоркському аеропорту Павла Лазаренка, колишнього прем’єр-міністра, що поцупив з бідної України кільканадцять мільйонів доларів. Розповів, як 19-річним юнаком брав участь у перевірці спиртзаводу, де все заховано й недоступно, а все ж робітники

напиваються. Йому не тільки показали, а й дали можливість через “сопілку” попробувати браги – ледь додому дійшов...

Зателефонував С.З.Зарембі та директору Інституту рукописів, попросив посприяти мені – його докторанту в опрацюванні матеріалів.

Загрипували Валентина Іванівна і Лариса Петрівна, квартира перетворилася в домашній лазарет.

10 березня 1999 року, середа • О 14 год. зателефонував Петро Тимофійович й повідомив про створення Української академії історичних наук, яку очолили В.А.Смолій – президент, П.Т.Тронько – віце-президент. Академіками обрані А.О.Копилов – ректор Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету, І.І.Винокур, В.С.Степанков, Л.В.Баженов, членами-кореспондентами – В.С.Прокопчук, В.О.Савчук та І.В.Рибак. Я подякував за довіря і честь.

3-6 червня 1999 року • На запрошення Петро Тимофійовича і Валентини Іванівни з дружиною Тамарою поїхали до Києва.

5 червня Петро Тимофійович повіз нас на екскурсію в Музей української архітектури і побуту. Більше десятка світлин зафіксували те приємне подорожжання. Обідали з Петром Тимофійовичем, Валентиною Іванівною, Лариною Петрівною в ідальні дачного містечка Конча-Заспа. А потім поїхали до Палацу культури “Україна” на звітний концерт Черкаської області. Чого тільки вартий черкаський народний хор, виступ народної артистки України Ольги Павловської з пісню “Степом, степом”. Почастували черкашани й короваєм.

Повні вражень з почуттям безмежної вдячності Петру Тимофійовичу, Валентині Іванівні, Ларисі Петрівні Тронькам і друзям нашим Віктору Васильовичу і Любові Григорівній Женченкам, де зупинились, повернулись до рідних Дунаївців. Незабугня зустрічі!

1 серпня 1999 року • П.Т.Тронько зустрівся з бібліотекарями Дунаєвського району в кімнаті-бібліотеці історика-дунаєвчанина члена-кореспондента НАН України Ф.П.Шевченка, яку допомагав укомплектувати книгами з домашньої бібліотеки Федора Павловича, брав участь у відкритті. Запропонував бібліотекарям разом з учителями провести на честь 55-річчя Перемоги акцію “Бойовий орден і медаль у твоєму домі”. Пообіцяв доукомплектувати Дунаєвську центральну бібліотеку книгами “Історії міст і сіл Української РСР”, яких не вистачало.

1 серпня 1999 року, неділя • У п’ятницю, після повернення з відпустки, поїхали до Петра Тимофійовича і Валентини Іванівни, які відпочивали в санаторії “Україна” в с.Маків. Їх уже відвідували ректор Кам’янець-Подільського педуніверситету А.О.Копилов з художником Б.В.Негодою, подарували картину, були В.О.Савчук, А.В.Шевчук, Й.І.Жезицький. Петро Тимофійович за час відпочинку написав 2 статті про увічнення місць козацької слави і події вересня 1939 р. у Західній Україні.

А сьогодні, у неділю, Петро Тимофійович і Валентина Іванівна гостювали в нас у Дунаївцях. Я запитав про статті. Петро Тимофійович згадував, розпо-

відав. Коли він, підготувавши доповідну записку про необхідність увічнення козацьких місць, зайшов до секретаря ЦК КПУ з ідеологічних питань А.Д. Скаби, той кинув: “А хто нам, Петре Тимофійовичу сухарі буде носити?”. Після паузи перехрестив сторінку й поставив підпис. На засіданні Політбюро ЦК, яке вів П.Ю. Шелест, доповідав Петро Тимофійович, натиск робив на виховний потенціал козацького подвигу, інтернаціональний характер козацького середовища й співдружність українських і російських козаків. Ні питань, ні пропозицій не було. Хтось напівголосом видавив: “Справа варта підтримки...”. “Чи будуть інші думки? – перепитав Петро Юхимович. І після мертвої мовчанки додавив, – рішення прийняте”.

А коли над П.Ю. Шелестом почали згущуватись хмари, він одного разу запитав: “Як там Хортиця?” І, не дочекавшись відповіді, додавив: “Треба поспішати...”. Згодом, як і за Петра І, його взяли до Москви. А в Україні за Маланчука піднялася чергова хвиля боротьби з “українським буржуазним націоналізмом”, робота з увічнення козацьких місць зупинилася...

З приводу “золотої вересневої осені 1939 року” розповів про атмосферу піднесення, що панувала у Львові, Станіславі та інших місцях, де бував особисто з приводу возз’єднання українських земель. Показав тимчасове посвідчення і мандат учасника Національних зборів. Вважав, що на честь 60-річчя возз’єднання західних земель з УРСР варто в Києві і Львові встановити пам’ятники.

Вели розмову про концепцію перевидання історії міст і сіл України в новій редакції. Я пропонував питання кількості книг дати на розгляд областей, історію населених пунктів кількох районів об’єднувати в окремі книги обласного тому, а то й видавати по кожному району окрему книгу, як це вже зробили краєзнавці Теофіпольського району Хмельницької області під керівництвом І.А. Стасюка. “Будемо домовлятися на конференції”, – підсумував розмову Петро Тимофійович.

3 жовтня 1999 року • Петро Тимофійович надіслав листа і 5 фотографій з літньої зустрічі: “Надсилаю вам на добру згадку про наші зустрічі в Дунаївцях кілька фотознімків. Ваш П.Т.Тронецько”. На одній ми з Петром Тимофійовичем і малим моїм онуком Вадимом, на інших – разом з Валентиною Іванівною, Петром Тимофійовичем біля декоративних південних рослин, вирощених дочкою Олею.

30 листопада 1999 року • У палаці “Україна” відбулася інавгурація новообраного Президента України Л.Д.Кучми. Оператор крупним планом показав П.Т.Тронецьку, який був у залі, з чим я його привітав. Розповів про свої враження і Петро Тимофійович.

11 липня 2000 року, вівторок • З Києва зателефонував земляк С.А.Лавренюк: “Вашому науковому керівнику П.Т.Тронецьку присвоєно звання Героя України”.

Зразу ж набрав квартирний телефон. Трубку взяла дружина Петра Тимофійовича Валентина Іванівна. Привітав її з нагородою, в якій є її доля, й мовив словами Петра Тимофійовича: “Є правда на світі!”.

Почав збиратись до Києва: взяв диплом лауреата премії імені Ф.П.Шевченка, встановленої Дунаєвською районною організацією Всеукраїнської спілки краєзнавців, вимпел з гербом Дунаївців і словами: “Тронька П.Т., академіка НАН України, Почесного члена Дунаєвської районної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців, Дунаєвщини вітають з 85-річчям”, виштий учителькою Г.Б.Ахметзяною.

А ввечері, як і домовлялись, постукався в двері київської квартири Петра Тимофійовича. На прощання він подарував ксерокопію Указу Президента України від 7 липня 2000 р., №864 про присвоєння звання Героя України і внизу дописав: “На згадку шановному Віктору Степановичу і Тамарі Костянтинівній про незабутнє”. Поставив підпис і дату 12.VII.2000 р.

12 липня 2000 року • День почався з сумної події. У ритуальній залі Служби безпеки України прощались з молодим лейтенантом СБУ – зятем мого друга В.В.Женченка Сергієм, якого напередодні вбили бандити. Стояли разом з Б.І.Олійником.

– Не держава, а диявольський полігон, – не втерпів Віктор Васильович.

– Я про це попереджував і письмово, і усно ще в 90-му... – додав Борис Ілліч.

За годину процедура прощання завершилася. Курсанти перенесли тіло в спецавтобус і колона направилася до кладовища.

А я поспішив до Інституту історії України привітати Петра Тимофійовича з 85-річчям. Дочекався черги, обнялись, вручив диплом лауреата, наші подарунки.

О 14-ій розпочалася церемонія вшанування ювіляра. Вів урочистості В.А.Смолій. Привітав Прем'єр-міністр В.А.Ющенко, потім В.М.Литвин – голова президентської адміністрації, вручив від Президента, котрий перебував у закордонній поїздці, годинника й додавив: “Годинник швейцарський, а символіка і надписи наші, бо ще не вміємо робити путніх годинників...”. Вітали В.Г.Кремень, міністр освіти і науки, Б.С.Ступка, міністр культури, І.Ф.Драч, Б.І.Олійник, генерал І.О.Герасимов, П.Ю.Шабатин, богодухівці та ін.

З І.І.Винокуром були на фуршеті. Спішили, підійшли попрощатись з Петром Тимофійовичем. А він відламав шмат короваю, завернув у серветку: “Передайте цариці Тамарі...”. Себто моїй дружині.

Серпень 2000 року • Петро Тимофійович з Валентиною Іванівною знову в санаторії “Україна”, зайняли трикімнатний люкс колишнього голови маківського колгоспу В.В.Стеньгача, який і побудував санаторій. Двічі з дружиною провідували київських гостей.

13 серпня, у неділю, забрав Петра Тимофійовича і Валентину Іванівну в Дунаївці. Приїхав професор І.І.Винокур з Кам'янця-Подільського. З увагою слухали спогади Петра Тимофійовича. Ділились думками із приводу багатотомної історії міст і сіл України в новій редакції. Петро Тимофійович ніби й прийняв мою пропозицію про окрему книгу для кожного району.

– Але де ж взяти грошей? А як з історією міст бути? – роздумував вслух.

Запропонував прорецензувати його монографію “Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття”, виступити на ювілейному пленумі Співки з нагоди 75-річчя Українського комітету краєзнавства, порушити питання вивчення топонімії кожного краю, генеалогії.

Мова пішла й про мою докторську дисертацію. “Я планую зустрітись з вашим губернатором В.М.Лундишевим і попрошу дати вам належних півроку творчої відпустки”, – повідомив Петро Тимофійович.

Повели дискусію навколо сучасної історіографії. Зійшлись на необхідності помірковано і незаполітизовано розглядати історичний процес. Я попросив І.І.Винокура спільну нашу позицію зафіксувати в родинному альбомі. В результаті з’явився наш “меморандум” щодо принципів розвитку історіографії. “Історіографія і розвиток історичної науки в Україні на рубежі III-го тисячоліття тіснішим чином пов’язані з сумлінністю вчених-істориків, – писав Іон Ізраїлевич. – Основна засада – спокійно і розважливо розглянути історичний процес у його конкретній динаміці. Це означає, що історики повинні об’єктивно, не політизуючи, розглядати події історії і сучасності. Фальсифікаціям, пов’язаним з політичними віяннями, не повинно бути місця в історії. Одним словом, одну неправду не потрібно замінити на другу. Тільки за цих умов можна наблизитися до висвітлення конкретних подій і до їх дійсно наукового узагальнення”. Спочатку підпис поставив Іон Ізраїлевич, потім Петро Тимофійович, а за ними і я. Сфотографувались біля пам’ятника композитору – автору романсу “Дивлюсь я на небо”, дунаївчанину В.І.Зарембі.

23 серпня 2000 року • По “Інтеру” побачив, як Президент України Л.Д.Кучма вручив П.Т.Троньку відзнаки Героя України і зразу ж набрав київський номер 253-13-62, привітав Героя.

– А як ви? Чи все у Вас в порядку? Дякую за вітання. Привіт цариці Тамарі, діткам, онукам, – мовив Петро Тимофійович.

13 вересня 2000 року, середа • Зателефонував Петро Тимофійович: “Мав бесіду з вашим губернатором Віктором Миколайовичем Лундишевим, гарна людина. Просив його серед іншого дати Вам піврічну творчу відпустку для написання дисертації. Обіцяв вирішити питання. Ви би зайшли до нього”.

Подякувавши, я задумався, як полагодити тут, у Дунаївцях, з надто вразливим головою райдержадміністрації.

1 жовтня 2000 року, неділя • День працівників освіти. У Маківському санаторії “Україна” відвідали Якова Петровича і Олену Федорівну Погребняків.

– Це мої друзі, Вікторе Степановичу, приділіть їм уваги, – доручив Петро Тимофійович.

Тому домовився з головним лікарем санаторію Ю.О.Лисюком про трьохкімнатну палату. Вовиз гостей на екскурсію до Кам’яня-Подільського. Були тривалі розмови за чаєм про минуле – круті повороти долі колишнього першого секретаря кількох обкомів партії в Україні, другого секретаря ЦК КПУ, стосунки з П.Ю.Шелестом, В.В.Щербицьким. Й про сьогоднішнє.

– Чому партія так легко здала владу? – задав питання Якову Петровичу.

– Допустились багатьох помилок – войовничий атеїзм, що переріс у війну з архітектурними пам'ятками, та, власне, й народом, репресії, голодомор, не треба було все перетягати на ЦК, і, звичайно, – недооцінка обстановки.

На прощання Яків Петрович подарував книгу “Не предам забвению...” (К.: ИПЦ “Летопись-XX”, 1999).

7-9 жовтня 2001 року • Брав участь у роботі II Всеукраїнського з'їзду педагогічних працівників, виступав на секції. Ввечері 8 жовтня П.Т.Тронько приїхав машиною і забрав нас з ректором А.О.Копиловим додому.

18 жовтня 2002 року, п'ятниця • У конференц-залі Кам'янець-Подільського державного педуніверситету вшанували П.Т.Тронька, якому вчена рада присвоїла звання Почесного професора.

Були ми з дружиною і після секретаря міськради, який вручив Петру Тимофійовичу картину із зображенням Кам'янецької фортеці, привітали гостя з сьомим по ліку званням Почесного професора і від учнів – хмельничан, і від краєзнавців Дунаєвщини, відмітивши, не один провідний ВНЗ хотів би мати на своєму прапорі ім'я академіка НАН України П.Т.Тронька. Квіти, фотографування, щирі обійми.

20 жовтня 2002 року, неділя • По дорозі на Київ Петро Тимофійович заїхав до нас. Залишив 2 фотографії з процедури вручення диплома і мантиї Почесного професора К-ПДПУ, постанову Кабінету міністрів України від 10 червня 2002 р. №789 і затверджену нею Програму розвитку краєзнавства на період до 2010 року. Запросив на конференцію з нагоди 85-річчя В.В.Щербиського, повідомив, що готується книга спогадів про Володимира Васильовича і він входить до авторського колективу. Вели мову й про XI всеукраїнську конференцію з історичного краєзнавства, яку планувалося провести в Хмельницькому під егідою Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Згадував про Наталію Ужвій, яку відвідав у лікарні в останні дні її земного життя. “Голубе ти мій сизокрилий, – зраділа, ледь розплющивши очі. – Спасибі тобі...”

Був у хворого В.С.Корнійчука. Той сподівався на одужання й ділився планами. Наступну п'єсу мав присвятити сучасним бобчинським-топчинським, які забувають тебе на другий же день після смерті. У п'єсі герой мав воскреснути, і ті колоною стали біля кабінету, щоб повідомити, як страждали, як допомагали сім'ї, шанували пам'ять...

Після смерті Володимира Євдокимовича дружина оприлюднила листа Й.Сталіна, в якому той, уважно прочитавши п'єсу “В степах України”, делікатно радив зм'якшити сюжет про продрозкладку, звернути увагу на інші деталі. “У мене десь є копія цього листа. Як тільки знайду, продублюю і для Вас”, – обіцяв Петро Тимофійович.

Розповів, як вибивав у Москві дозвіл на ремонт за українські гроші музею в Каневі.

Скориставшись можливістю, нагадав Петру Тимофійовичу про епопею його зустрічі з Л.М.Кагановичем й запитав, коли в свідомості юного П.Т.Тронь-

ка настав перелом у розумінні репресій, як страшного лиха.

– Справа в тому, що ми щиро вірили в існування ворогів і законність дій влади, – почав Петро Тимофійович. – Надшербила мою віру ситуація з Харитоном Мусійовичем Фроловим, командиром – червоногвардійцем, кавалером ордена Бойового Червоного Прапора. А ще ситуація з Яшою Доценком, завідуючим спортвідділом з Лебедина, якого заарештували, виключили з комсомолу й присовокупили до справи його київського керівництва: є центр – має бути периферійна сітка... Ну і, звичайно, мої зустрічі з Лазаром Мойсейовичем вщент зруйнували попередні уявлення. Страшна була людина...

Оскільки Петро Тимофійович забув папку з документами, ми вдогонку за ним помчали до Хмельницького, застали його в Л.Л.Місінкевича. Підійшов сусід доктор медичних наук, професор М.П.Чорнобривий. Звідти й провели Петра Тимофійовича в дорогу, у дворі зробивши групове фото.

11 липня 2003 року • Надіслав телеграму Петру Тимофійовичу, якому завтра, на св. Петра, виповниться 88. Хай оберігає його Ангел – Валентина Іванівна!

19 вересня 2003 року, п'ятниця • У Будинку творчості школярів відбулася науково-краєзнавча конференція “Дунаївці на зламі тисячоліть”, присвячена 600-річчю першої письмової згадки про Дунаївці. З вітальним словом виступили академік П.Т.Тронько, голова Дунаєвської райдержадміністрації Ю.В.Кучерявий, з доповідями О.М.Завальнюк, ректор Кам'янець-Подільського держуніверситету, професор І.І.Винокур та ін. Голова Всеукраїнської спілки краєзнавців академік П.Т.Тронько нагороджено Почесною грамотою райдержадміністрації та районної ради.

29-30 жовтня 2003 року.

28 жовтня о 15-ій відвідав Петра Тимофійовича в його офісі. Тут кипіла робота з підготовки матеріалів III з'їзду ВСК. Вияснив свою роль – треба було разом з Р.Ю.Подкуром готувати доповідь мандатної комісії.

29 жовтня. Зустрів делегатів – кам'янчан Л.В.Баженова, І.І.Винокура, О.М.Завальнюка, О.Б.Комарницького, В.О.Савчука, А.Г.Філінюка. О 13.30 взяв участь у роботі погоджувальної ради, вніс пропозицію до складу правління ввести ректора Кам'янець-Подільського державного університету О.М.Завальнюка. Цього дня заслухали вітання, звітну доповідь голови ВСК П.Т.Тронька, 13 виступів. О 18-ій засідання завершилось.

30 жовтня. Другим на ранковому засіданні виступив і я, запропонував внести до статуту положення про творчий характер Спілки, допустити до членства старшокласників, добитись журналу “Краєзнавство” статусу фахового наукового видання, ініціювати створення Головної редколегії історії міст і сіл України.

До правління ввійшло 104 особи, від Хмельницької області І.І.Винокур, В.І.Войтенко, тоді голова обласної організації ВСК, О.М.Завальнюк, В.С.Прокочук, В.О.Савчук.

20 липня 2004 року • Зателефонував Петру Тимофійович:

– Направили вам вітання від Спілки з 60- річчям. Зателефонував вам на роботу, а там кажуть, що ви вже пенсіонер...

– Так, так, самий юний пенсіонер, чистий пенсіонер, – відповів. – Хоча не зовсім, чуть-чуть “забруднений”: є 0,25 ставки доцента в Кам’янець-Подільському державному університеті, а ще ректор Олександр Михайлович Завальнюк тримає посаду директора університетської бібліотеки, яку пропонує зайняти з 1 вересня, та й голова райдержадміністрації Ю.В.Кучерявий має якісь пропозиції...

Петро Тимофійович привітав з ювілеєм, втішив, що з виходом на пенсію тільки й життя починається, мовляв, – незалежний, матеріально захищений, можна собі багато чого дозволити. Й додавив:

– Але це – не для вас, негайно закінчіть докторську, а там побачимо.

14-16 жовтня 2004 року • У Хмельницькому, в актовому залі університету регіонального управління і права, проходила XI всеукраїнська наукова конференція з історичного краєзнавства: “Велика Вітчизняна війна: маловідомі сторінки історії, імена, події”. 15 жовтня пленарне засідання відкрив народний депутат України, голова наглядової ради ХУРУП В.М.Олуйко, представив гостей і передав слово академіку П.Т.Тронецькому. Прозвучав гімн України. Учасників конференції вітали губернатор В.Ф.Коцемир, голова облради А.О.Овчарук, секретар міськради М.Й.Василишен, народний депутат України В.М.Новак, ректор Кам’янець-Подільського державного університету О.М.Завальнюк. Доповідь виголосив академік П.Т.Тронецький. Потім генерал армії І.О.Герасимов доповів про завершення п’ятнадцятирічної роботи над “Книгою пам’яті України” – побачило світ 250 книг, до них занесено більше 6 млн. імен загиблих воїнів. Виступили М.П.Вавринчук, О.Є.Лисенко, Г.Г.Денисенко та ін. Під час перерви сфотографувались біля приміщення університету. Працювали секції, я пішов послухати виступ онука-школяра Костика Омелянчука “І в Дунаївцях кувалась Перемога”. У кафе “Театральне” відсвяткували день народження дружини Тамари.

16 жовтня Петро Тимофійович мав приїхати до нас у Дунаївці. Однак зателефонував з Хмельницького, що погано почувається і їде до Києва.

– Ми до Вас приїдемо з Валентиною Іванівною на кілька днів десь пізніше...

10 червня 2005 року • Надіслав Президенту України листа:

Високоповажний Пане Президенте!

Дорогий Вікторе Андрійовичу!

Звертаюсь до вас з пропозицією.

Уважно слідкував за відзначенням 60-річчя Перемоги, високо ціную Ваш переліг Москва – Київ, участь в урочистій ході по Хрещатику разом з ветеранами, розділяю і підтримую, бо, як і ви, є сином сільського вчителя-фронтовика, що загинув і похований в м.Пщина у Польщі, за 20 км від Освенціма. Дякую Вам за генеральські звання групі ветеранів-фронтовиків.

Вчора отримав листа від мого педагогічного наставника Євгена Степановича Березняка і фото: у генеральській формі, зібраний, мудрий, на 92 році

життя в очах світиться іскорка оптимізму... Ще раз спасибі Вам за це. Євген Степанович дружить з моїм наставником, але вже по лінії науки, Героєм України, академіком НАН України Петром Тимофійовичем Троньком – Бог зводить людей за біблійними правилами. Рекомендувати Вам Петра Тимофійовича не має потреби. Ви його знаєте не менше мене. Як член правління Українського фонду культури я був на презентації Петром Тимофійовичем новостворених Комісії і Фонду відтворення пам'яток історії і культури в УФК, ви тоді запропонували фінансову підтримку й запросили наступне засідання провести в Банку. А ще пам'ятаю Ваші вітання, але уже в ранзі Прем'єр-міністра, які ви тепло і щиро виголосили Петру Тимофійовичу в конференц-залі Інституту історії України НАНУ. Додавлю тільки одне: він пройшов з боями від Станіслава до Сталінграда, захищав його, визволяв Україну, stolичний Київ, закінчив війну в званні майора авіації, має бойові нагороди, тепер – полковник у відставці.

Ювілейний рік продовжується. А 12 липня 2005 року П.Т.Троньку ще й виповнюється 90. Від імені наукової громадськості **прошу Вас присвоїти полковнику Троньку П.Т. чергове звання генерал-майора**. Це буде і по заслугах, і справедливо, позитивно сприйметься як ветеранською, так і науковою громадськістю, всіма, хто знає його як в Україні, так і за її межами, прислужиться справі патріотичного виховання громадян України, особливо – молоді.

Зарання вдячний
10 червня 2005 року

32400
м. Дунаївці
вул. Горького, 5-а, кв. 6
Хмельницька обл.
тел. 3-11-08

Віктор Степанович Прокопчук,
професор Кам'янець-Подільського
державного університету,
Заслужений працівник народної освіти
України, учень П.Т.Тронька

Отримав відповідь:
УРЯДОВА

СЕКРЕТАРІАТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
Служба з питань звернень громадян
01220, м. Київ-220, вул. Банкова, 11

Куди: 32400, Хмельницька обл.,
м. Дунаївці,
ул. Горького, 5а, кв. 6
Кому: Прокопчук В.С.

Повідомляємо, що Ваше звернення в Секретаріаті Президента України одержано і 23.06.05 за №22/101416-22 надіслано за належністю на розгляд до

Міністерства оборони України з проханням повідомити Вас про прийняття рішення.

Завідувач сектору Т.Мартінова

12 липня 2005 року • 90-річчя П.Т.Тронька. До нього ми готувалися. Підготували з дружиною Тамарою Костянтинівною брошуру “Академік НАН України П.Т.Тронько і Дунаєвщина”, вмістили кілька статей, 12 світлин, вказаний вище лист до Президента і відповідь його Секретаріату, купили в Кам’янці-Подільському красивий спортивний костюм, щоб у ньому прогулювався наш Петро Тимофійович у Конча-Заспі. Все це вручили ще 11 липня ввечері на квартирі. Валентина Іванівна жалілася на проблеми мозкового кровообігу – кружився світ, а Петро Тимофійович тримався гарно.

12 липня в Інституті історії України ще раз привітали ювіляра, сфотографувалися в його робочому кабінеті. А черга до нього не міліла – йшли як на прощу: Петра Тимофійовича люблять і цінують тисячі людей. Кого тільки не зустрів...

Свято продовжилося в колонному залі Національної філармонії. Вітали Маркіян Лубківський від Президента України, його секретаріату, Адам Мартинюк – від Верховної Ради, Роман Безсмертний – від уряду, Борис Патон – він НАНУ, Валерій Смолій – від Інституту історії України. Делегація з Кам’янця-Подільського на чолі з ректором О.М.Завальнюком та заст. міського голови А.В.Шевчуком, від Хмельницького – нардеп В.М.Олуйко. Некоректність допустив Р.Безсмертний, назвавши бібліотекарів свого Макарова, які десь там у підсобці тримали не розкритий том “Історії міст і сіл Української РСР. Київська область” – дітище Петра Тимофійовича, нецензурним словом. Це обурило зал.

Свої пісні ювіляру присвячували квартет “Гетьман”, бандуристи.

Завершив свято Ювіляр коротким і виваженим словом. Дорожть усім, що було, ні від чого не відрікаючись. Вдячний комсомолу, партії, академії, сім’ї, усім хто прийшов привітати, зобов’язався виконати доручення виступаючих – дожити до 100. Зал встав, а Петро Тимофійович під оплески покинув трибуну.

3 жовтня 2005 року • Майже протягом тижня Петро Тимофійович був на Хмельниччині.

28 вересня зустрівся з головою облдержадміністрації І.В.Гладуняком та головою облради А.О.Овчаруком з питань видання книг “Реабілітовані історією” та функціонування обласної організації Спілки. Ночував у нас вдома.

29 вересня побував у районній бібліотеці, представили Петру Тимофійовичу старішого музейника зі Смотрича краєзнавця Ганну Паляницю, доручив мені підготувати подання на присвоєння їй звання Почесний член ВСК.

Поїхали в Кам’янець-Подільський, підключився В.О.Савчук. Відвідали мерію, відбулась зустріч з головою О.В.Мазурчаком. Пообідали разом з ректором О.М.Завальнюком й поїхали в Бакоту. Помаленьку, спираючись на мою руку, Петро Тимофійович подолав складний шлях униз до скельного

монастиря, ще в XIX ст. розкопаного В.Б.Антоновичем, і назад. Пили джерельну водичку, фотографувалися. Академік був задоволений – багато читав і чув про першу столицю Подільського краю, і, нарешті, особисто побував тут.

30 вересня зустрівся Петро Тимофійович з викладачами та студентами природничо-економічного факультету, взяв участь у відкритті читального залу.

Сьогодні, 3 жовтня, по дорозі на Київ завітав знову у наші Дунаївці. Поснідали разом удома. Я доповів, що здав у видавництво “Абетка-Нова” монографію, що текст автореферата вніс до комп’ютера. Вирішили провідною організацією обрати Харківський національний університет ім. В.Каразіна.

22-24 березня 2006 року • Був у Києві, двічі зустрічався з Петром Тимофійовичем, обговорили, у кого просити відгуки на автореферат. Один примірник моєї докторської дисертації Петро Тимофійович дав читати Я.В.Верменич, другий залишив у себе. Порекомендував зустрітись з ученим секретарем О.І.Гуржієм. Привітав мене з народженням третього онука Віті, подарував йому чашечку для молока...

7 жовтня 2006 року • Вийшла монографія “Історичне краєзнавство Правобережної України 30-х років ХХ – початку ХХІ ст.: від репресій, занепаду – до відродження й розквіту”. Мав розмову з науковим керівником академіком П.Т.Троньком. Хворіє.

24 січня 2007 року • Побував у Києві. Обговорювали питання дисертації. Побажань чимало: посилити історіографію та підрозділ про методологію дослідження, зробити більш “проблемною” назву теми, врахувати інші поради.

Петро Тимофійович запропонував захист проводити не в Інституті історії України НАН України, а в Харкові. Я висловився за Чернівці, аргументував. Зупинилися на Чернівецькому національному університеті імені Ю.Федьковича.

4 травня 2008 року • Рух до захисту моєї докторської дисертації зупинився, бо тема кандидатської і докторської пов’язана з краєзнавством, а останній абзац п. 12-го постанови Кабміну України від 7 березня 2007 року гласить: «Наукові положення і результати, які виносились на захист у кандидатській дисертації здобувача наукового ступеня доктора наук, не можуть повторно виноситися на захист у докторській дисертації...». Голова спеціалізованої вченої ради у Чернівецькому національному університеті імені Ю.Федьковича О.В.Добржанський завагався. Розсудити міг начальник відділу ВАК України Л.С.Шкляр. “Не падайте духом, – підтримав Петро Тимофійович. – Безвихідних ситуацій не буває. Будемо шукати вихід”.

9 травня 2008 року • Привітав Петра Тимофійовича з Днем перемоги. А він розповів про прийом у Кабміні, виступ в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, покладання квітів до Меморіалу, у якому брав участь. На зустрічі у Президента України не був – важко ходити й стояти.

20 травня 2008 року • З моїм науковим консультантом академіком П.Т.Троньком побував у начальника відділу ВАК України Леоніда Євдокимовича Шкляра. Віднісся поважливо, уважно вислухав Петра Тимофійовича,

мої пояснення. Ознайомившись з планами колишньої кандидатської і нинішньої докторської дисертацій, сказав: “Я не бачу якихось особливих проблем – і географічні, і хронологічні рамки відрізняються. Ще раз уважно переглянете, аби не допустити повтору теоретичних положень і висновків (це не стосується емпірики-фактів). Передайте голові спеціалізованої вченої ради О.В.Добржанському моє погодження на подальший розгляд дисертаційної роботи”.

З Петром Тимофійовичем, а згодом і Валерієм Андрійовичем Смолієм погодив питання мого стажування в Інституті історії України НАН України.

12 липня 2008 року, субота • Привітали Петра Тимофійовича з 93-літтям по телефону, побажали здоров'я, нових творчих удач.

29 жовтня 2008 року • Повернувся з IV з'їзду Спілки, яка відповідно із постановою Кабінету міністрів України реорганізована в національну. “Враховуючи видатні заслуги у забезпеченні розвитку української національної культури, надати статус національної Всеукраїнській спілці краєзнавців і надалі іменувати її – Національною спілкою краєзнавців України. Прем'єр міністр України Ю.Тимошенко”, – говориться в постанові.

Входив до мандатної комісії, виступив на з'їзді від імені фундаторів Спілки (а я був делегатом I-го установчого та і всіх наступних з'їздів) привітав Петра Тимофійовича ще з однією його вікопомною справою. Спілка стала творчою, професійною і цим доказала деяким “критикам” із середовища Інституту історії України, що краєзнавство – як комплексне дослідження і науково-громадський рух – має гарну перспективу.

Разом із О.М.Завальнюком, Л.В.Баженовим, В.О.Савчуком обраний до складу правління НСКУ.

20 лютого 2009 року • Петро Тимофійович Тронько приїхав у Чернівці на захист моєї докторської дисертації на історичному факультеті Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича. На моє прохання зустріли його біля поїзда Л.В.Баженов та А.Г.Роздобудько. Коли Петро Тимофійович зайшов у зал спеціалізованої вченої ради, члени ради привітали його оплесками. Виступив, як науковий консультант, відсидів ціле засідання – три з половиною години. “За” проголосували всі 11 членів ради.

Після обіду провів Петра Тимофійовича до поїзда, посадив у купе. Подякував, обнялись, попрощались.

Цієї поїздки побоювались колеги Г.О.Клепак, Р.В.Маньківська. Натякав і я Петру Тимофійовичу, що погода, мовляв, погана, чи варто їхати. Але він настояв на своєму. Сердечно вдячний йому.

12 червня 2009 року, четвер • У конференц-залі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в червоному центральному корпусі, відбулося два заходи: нарада з питань підготовки нової редакції історії міст і сіл України та пленум НСКУ – перший після IV з'їзду. Вручаючи посвідчення члена правління НСКУ, Петро Тимофійович під оплески учасників пленуму привітав мене з отриманням диплома доктора історичних наук (це сталося напередодні, 11 червня, у кабінеті вченого секретаря ВАК України М.С.Дер-

жалюка). Обідали в затишній ідальні університету. Випили сухого вина за здоров'я Петра Тимофійовича. Після обіду провів Петра Тимофійовича до залу, де засідали. Він попросив показати диплом.

– Не було, тепер не дають, – відповів, – я куплю сам.

– Не треба, ми вам подаруємо...

Попрощався, бо спішив на швидкісний поїзд №177.

20 серпня 2009 року • Своєю машиною з дружиною побували в Києві. Головна мета – провідати Петра Тимофійовича. Застали в службовому кабінеті. Передали для бібліотеки відділу регіональних проблем історії України Інституту історії України НАНУ низку наших видань: свій біобібліографічний покажчик до 65-річчя, монографію “Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років ХХ – ХХІ ст.”, нарис історії університетської наукової бібліотеки, яку з 1 вересня 2004 р. очолюю, нарис про ректора Кам’янець-Подільського ІНО Ф.А.Кондрацького, методичні рекомендації щодо написання і захист учнівської науково-дослідної роботи, спільні з дружиною два випуски біобібліографічного довідника “Дунаєвщина в іменах” та дослідження про земляка Мелетія Смотрицького “Я спасення шукав для народу...”. Валентині Іванівні передали дунаєвські гостинці, почаявали й обговорили перспект навчального посібника “Шкільне краєзнавство”. Схваливши задум і зроблене, Петро Тимофійович згодився виступити його науковим редактором.

23 серпня 2009 року • Зателефонував Петру Тимофійовичу на дачу. Трубку, як завжди, взяла Лариса Петрівна. Привітались.

– Виктор Степанович, сей час позову папу. Папа, возьми трубку – к тебе Виктор Степанович...

Вже вкотре чую саме ці дуже приємні мені слова, вони засвідчують – у домі все в порядку.

Привітав Петра Тимофійовича з 18-ою річницею незалежності України. Запитав, як почуватесь.

– Не важно почуваетесь ми з Валентиною Іванівною, погані ми комсомольці, трійчники... – гірким жартом виказав він, власне, правду. – Телефонуйте, не забувайте, звертайтеся, якщо щось потрібно.

– А можна Вам телефонувати не тоді, коли потрібно, а тоді, коли хочеться почути Ваш голос, дізнатись, як самопочуття?

– Звичайно, я завжди вам радий.

8 травня 2010 року • Зателефонував В.О.Савчук і повідомив, що напередодні 65-річчя Великої Перемоги П.Т.Троньку присвоєно звання генерал-майора. Я зразу ж зателефонував на дачу в Конча-Заспі, привітав Петра Тимофійовича. “Та немає ще нічого”, – відповів він.

Пригадали мого листа – першу спробу ще 2005 року зініціювати присвоєння генеральського звання. Поговорили про ювілейний на честь 80-річчя Українського комітету краєзнавства пленум, домовились про публікацію в журналі “Краєзнавство” спільної статті про УКК. Наприкінці привітав і з наступаючим

святом Перемоги. “Буду вдома дивитися по телевізору – ноженьки болять”, – з гіркою мовив Петро Тимофійович.

10 вересня 2010 року • Як заступник голови Хмельницької обласної організації НСКУ по телефону доповів Петру Тимофійовичу, що працюємо над проектом обласної програми розвитку краєзнавства до 2020 р., встановили 2 премії обласної організації Спілки – імені І.І.Винокура для відзначення видатних досягнень у галузі краєзнавчої роботи та імені І.А.Стасюка – за видатний внесок у написання історії населених пунктів у новій редакції.

30 січня 2011 року, неділя • Завтра закінчується моя зимова відпустка, майже завершив 2-ге доповнене видання монографії “Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність”. Петро Тимофійович згодився виступити науковим редактором.

22 липня 2011 року • “Провідав”, по телефону звичайно, Петра Тимофійовича на дачі в Конча-Заспі. Запитав, як почувається. У відповідь: “Не дуже, на трійку...”. Сказав Петру Тимофійовичу, що два дні тому згадував його в день свого народження. Адже відбувся, як науковець, завдяки йому. Петро Тимофійович зрадів, розчулився, традиційно передав вітання дружині – “царіці Тамарі”. Розмовляти йому було важко. Слабіє мій Учитель.

3 вересня 2011 р., субота • До нас у Кам’янець-Подільський дійшла інформація, що Петро Тимофійович ліг на обслідування до Феопанії. Ввечері зателефонував Ларисі Петрівні Тронько, щоб дізнатися, як іде обслідування. Виявилось зовсім інше. Його розбив інсульт. Поїв, зібрався прогулятися і в умивальні впав. Забрали в лікарню – відняло лівий бік, мову і, на жаль, стан не поліпшується.

– Я беру його за руку, розповідаю про маму, що лежить у цій же лікарні, нібито вона одужує прямо на очах. Питаю: “Папа, ти чуєш мене? Якщо чуєш відкрий очі, або закрій очі”. І він це робить. Дихає через кисневу маску. А маму обманюю (прости, Боже!), що папа ніби тільки пішов, бо ти спала... До нього нікого не пускають, навіть мене всього на кілька хвилин. Тому Ви не приїжджайте поки що.

11 вересня 2011 року • У неділю ввечері знову зателефонував Л.П.Тронько, щоб дізнатися, як проходить лікування.

– Вже вимовляє окремі слова, – повідомила Лариса Петрівна. – Лікарі сказали, що протягом 2–3 днів відбудеться перелом.

13 вересня 2011 року, вівторок • З Києва зателефонував ректор Олександр Михайлович Завальнюк.

– Петра Тимофійовича – не стало...

Я зателефонував В.О.Савчуку, Л.В.Баженову й повідомив цю трагічну звістку...

15 вересня 2011 року, четвер • Делегації з Кам’янець-Подільського (О.М.Завальнюк, В.О.Савчук, Л.В.Баженов і я) та Хмельницького (Л.Л.Місінкевич, В.І.Очеретянко, М.І.Баюк, Н.В.Титова), а ще під’їхали П.С.Каньоса, А.М.Каньоса, Н.Л.Кротік, О.А.Шевчук, попрощались з Петром Тимофійовичем у клубі Кабінету міністрів України, потім і на Байковому кладовищі, де на центральній алеї, біля самої церкви, отримав він останній спочинок.

Приступаю до статті-некрологу, яку в співавторстві з О.М.Завальнюком вмістимо в 17-му випуску наукового збірника “Освіта, наука і культура на Поділлі”, редколегію якого з 2-го випуску очолював академік НАН України П.Т.Тронько.

23 січня 2012 року • У Будинку освіти, в залі, де колись засідала Центральна рада, відбувся позачерговий V з’їзд Національної спілки краєзнавців України. Делегати вшанували хвилиною мовчання пам’ять беззмінного впродовж 1990–2011 рр. голови Спілки академіка П.Т.Тронька й обрали головою його колишнього заступника члена-кореспондента НАН України, заступника директора Інституту історії України НАНУ подолянина Олександра Петровича Ресента. У президії сиділа Лариса Петрівна Тронько – голова Фондації імені Героя України П.Т.Тронька. У розданому нею і А.Н.Сериковим першому числі бюлетеня “Старожитності” побачив своє прізвище серед членів редколегії цього видання та своє новорічне вітання Ларисі Петрівній, яке з’явилося на хвилі емоційного піднесення, коли отримав від неї відкритку й конверт Фондації з портретом Петра Тимофійовича: “З великим хвилюванням узяв до рук конверт фундації Героя України, академіка П.Т.Тронька з портретом Петра Тимофійовича, поцілував портрет мого Учителя, зрадів, що така фундація з’явилася: наш Петро Тимофійович із нами, його розум, добрі справи діють, об’єднують, ведуть. Дякуємо Вам, Ларисо Петрівно, за таку приємну звістку! Завжди Ваші – Віктор і Тамара Прокопчуки”.

Вніс пропозицію президії V з’їзду НСКУ встановити премію імені академіка П.Т.Тронька для відзначення кращих краєзнавців, підтриману хмельницькою делегацією.

* * *

Звичайно, не все записувалося, а, відомо, що не записано, то втрачено. І все ж з представленого можна зробити висновок про змістовність і багатогранність стосунків тільки з однією людиною. А на життєвому шляху Петра Тимофійовича, без перебільшення, їх були сотні, тисячі. Він роздавав себе людям залишаючись у їх долях, життєвій і громадянській позиції, у їх пам’яті.

Доля подарувала мені більше 20 років спілкування з академіком П.Т.Троньком, людиною, яка зробила переворот не тільки в моєму духовному світі, а й у житті взагалі.

Я доторкнувся до багатой скарбниці людської мудрості, досвіду державного, політичного діяча, видатного вченого й організатора науки і краєзнавства, до глибокої криниці людської чистоти й етики.

Петро Тимофійович провів мене через усі перешкоди наукового становлення – був науковим керівником і консультантом, співавтором окремих публікацій, науковим редактором чотирьох монографій, навчального посібника “Шкільне краєзнавство”.

1992 року за його пропозицією я став членом редколегії журналу “Краєзнавство” – органу Спілки, 1993-го – членом правління, протягом 1991–2011 рр. – учасником V–XII наукових конференцій з історичного краєзнавства,

долучився до підготовки низки важливих нормативних актів – проекту Указу Президента України “Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні” (2001), урядової “Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року” (2002), деяких матеріалів II–IV з’їздів Спілки.

Він був тонкою людиною, високого цінував людську порядність, самовідданість і жертвну працю на благо рідної України, свого народу. І кожна зустріч, розмова ставали незабутньою школою. Низько кланяюсь й широко дякую Петру Тимофійовичу за все – я у довічному боргу перед своїм Учителем.

Резюме

В статтє на основании записей из личного дневника автора рассказы-вается о встречах с Героем Украины, лидером возрождения краеведческого движения Петром Тимофеевичем Троньком.

Одержано 5 квітня 2012 року

УДК 94(477.43)“1917–1920”(092)

В.В.Гудима

Михайло Куриленко – губернський комісар Директорії УНР, освітній та громадсько-політичний діяч Поділля у 1917–1920 рр.

У статті проаналізовано основні напрями діяльності М.Куриленка на посаді губернського комісара, висвітлено життєвий, освітянський та громадсько-політичний шлях у добу Українського державотворення 1917–1920 рр.

Ключові слова: Михайло Куриленко, губернський комісар, освітній та громадський діяч, Поділля, Директорія, Українська революція.

Важливі сторінки біографії багатьох діячів Української національно-визвольної революції 1917–1920 рр. пов’язані з Поділлям. Серед них варто відзначити Михайла Прокоповича Куриленка.

На жаль, його життєвий шлях й адміністративна, освітня та громадська діяльність в добу Української революції 1917–1920 рр. не знайшли свого належного висвітлення в історичній та краєзнавчій літературі. Окремі факти про діяльність М.Куриленка на посаді губкомісара подають у своїх працях безпосередні учасники революції І.Мазепа¹, Д.Дорошенко², В.Приходько³. У 1991 році з’являється за кордоном стаття внука М.Куриленка Ю.Стефанівського⁴, в якій фрагментарно відображено життєвий і творчий шлях Михайла Прокопо-